YOSHLAR AXLOQIY-ESTETIK MADANIYAT KAMOLOTI

Sadikova Roza Ismailovna

Toshkent to`qimachilik va yengil sanoat instituti katta o`qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiyaviylik-axloqiy va estetik madaniyatning ustuvor vazifalaridan biri - Inson hissiyotlariga ta’sir qilish, estetik kechinmalar uyg‘otish va shu orqali ezgulikdan yovuzlikni farqlay bilish ko‘nikmasini shakllantirsh omillari tadqiq etiladi.

Kalit so`zlar: Madaniyat, tarbiya, axloq, estetik madaniyat, kommunikativ, aloqachilik, mahalla, inson hissiyoti.

Madaniyatning funksiyalari haqida turli tuman yondashuvlar, klassifikatsiyalar mavjud bo‘lib bu fikrlar axloqiy va estetik madaniyatga ham bevosita daxldordir. Ayniqsa globallashuv jarayoni axloqiy-estetik madaniyatning kommunikativ (aloqa almashuv), me’yoriylik, tarbiyaviylik funksiyalariga e’tiborni oshirishni taqozo etmoqda.

Kommunikativlik funksiyasi-mohiyatni aniqlash uchun bilimlar, fikrlar, ma’naviy omillarni o‘zaro almashuvdir. Ijtimoiy hayot doimiy ravishda axborot, o‘zaro amaliy hamkorlikni taqozo qiladi. Zotan, faqat turli tiplarning (an’anaviy, funksional, shaxslararo, ishlab chiqaruvchi, madaniy-ma’rifiy) munosabati jamiyatning mavjudligini va uning keyingi taraqqiyotini ta’minlashga qodir. Bu funksiya yoshlarni boshqa mintaletet va millat madaniyati bilan tanishtiradi. Bu muomala jarayonida namoyon bo‘ladi.

Kommunikativ aloqachilik funksiyasi kishilararo va xalqlararo (integrativ) aloqalarni, muloqotlarni o‘z ichiga oladi. Til madaniyatning asosiy vositalaridan biri ekan, u o‘zini muloqot orqali ifoda etadi. Muloqot etnomadaniyatning shakllanish va rivojlanish sharti bo‘lib kelgan.

Bugun kommunikativ funksiyasi keskin kengaygan, unda global o‘zgarishlarga muvofiq transformatsiya jarayonlari kechmoqda. Ayniqsa, bilvosita muloqot shakllari

(mobil telefon, internet) mazkur funksiyada tub o‘zgarishlar yasamoqda. Endi madaniyatlarning bir-biriga tez yaqinlashuvi, tajriba almashuvi va bir-birini boyitishi sodir bo‘lmoqda, mutaxassislar fikriga ko‘ra “madaniyatning globallashuvi muqarrar voqelikka aylanmoqda, unga qarshi turish yoki uni rad etadiganlar aqldan ozgan telbalardir.”[1]

Shu bilan birga kommunikativ funksiya etnomadaniyatlarning rang-barangligiga ziyon etkazmasligi, madaniyatlararo muloqotlarni milliy manfaatlarga muvofiq kechishiga xalaqit bermasligi, ayniqsa AQSH madaniyati yoki g‘arb ommaviy madaniyatini qaror toptirishga qaratilmasligi darkor. Xalqaro muloqot, integratsiya umuminsoniy qadriyatlarni, normalarni qaror toptirishga qancha yordam bermasin, ular ekspansiya kayfiyatidagi madaniyatning hukmron kuchga aylanishiga xizmat qilmasligi kerak.

Kommunikativ funksiya bevosita yoki bilvosita, majburiy yoki ixtiyoriy, yakka tartibda yoki guruhiy, ommaviy, belgilar yoki imo-ishoralar orqali amalga oshiriladi. Axloqiy madaniyatning muhim unsuri bo‘lgan muomala odobini axloqiy va estetik madaniyatning kesishgan nuqtasi deyish mumkin. Inson ma’naviy madaniyatining asosiy mezoni–axloqiy etuklik hisoblanib o‘zida–halollik, insoflilik, vijdoniylik, shafqatlilik, mehribonlik singari axloqiy fazilatlarni mujassam etadi. Muomala madaniyatining asosiy mezonini yaxshi xulq va go‘zal fazilat uyg‘unligi tashkil etadi. Bu xususda tadqiqotchi olimlar ta’kidlashganidek “Xulqiy go‘zallikning estetik-axloqiy mohiyatiga ikki xil nuqtai nazardan yondashish mumkin.

1. Mavjudligimuayyan ichki va tashqi ta’sirlarga, vositalarga bog‘liq bo‘lmagan go‘zallik. Bu ko‘proq insonning tashqi qiyofasiga daxldor xususiyat; insonning chinakam go‘zal chehrasi har qanday soxta bejamalikdan, «yasama go‘zallikdan» ustun turadi.

2. Muayyan ijobiy faoliyatlar, xatti-harakatlar, amallar, botiniy tuyg‘ular orqali paydo bo‘ladigan go‘zallik. U ezgulik vositasida xulqiy go‘zallikni takomillashtiradi”.[2]

Mahallaning estetik kamolotni ta’minlashdagi vazifalari jamoa orasida madaniy marosimlarni tashkil qilish, yoshlarni ijtimoiy ruhda tarbiyalash, tarixiy va

zamonaviy madaniy an’analarni rivojlantirish, halol mehnatdan bo‘yin tovlaganlarni nazorat ostiga olish, eng muhimi, aholi orasida ma’naviyatni targ‘ib qilish, shaxslarda jamoaviylik hissini tarbiyalashdan iboratdir. Mahalla hayotida faol ishtiroki bilan shaxs jamoaviylik mas’uliyatini chuqur his etadi va mahallaning ijtimoiy-siyosiy hamda ma’naviy muhitiga mos faoliyat ko‘rsatishga harakat qiladi.

Me’yoriy vazifa insonlar o‘rtasida axloq mezonlarini yo‘lga qo‘yish, jamiyatda sog‘lom muhit yaratish maqsadida axloqning mohiyatini muvofiqlashtirishdan iboratdir. Me’yor qandaydir xatti–harakatni yoki qandaydir predmetlar, narsalarni yaratish sohasida ishlab chiqilgan va jamiyat tomonidan ma’qullangan aniq qoidadir. Bu estetik madaniyatgham bevosita taalluqlidir. Me’yor ma’lum maqsadda joriy qilingan ko‘p asrlik an’analarga tayanadi va an’analarni ma’qullab, jamiyatga olib kirishga yo‘l beradi yoki majburiy ravishda ko‘p asrlik an’analarni taqiqlaydi. Me’yorning mazmuni jamiyatda nosog‘lom muhit paydo bo‘lmasligi uchun odamlar faoliyatini, xulq–atvorini tartibga solish, aniq chegaralar orqali belgilashdan iborat.

Bugun taraqqiy etgan mamlakatlarning globallashuvga bo‘lgan ta’sir doirasidan, ularning shaxs ongi va ruhiyatiga asta-sekinlik bilan salbiy ta’sir etuvchi, «ommaviy madaniyat» negizida kirib kelayotgan salbiy hodisalardan ogoh bo‘lish darkor. Mana shunday xalqimiz turmush tarzi, ma’naviyati, estetik madaniyatiga kirib kelishga intilayotgan «badiiy mahsulotlardan» ehtiyot bo‘lmoq kerak. Chunki, beozorgina ko‘ringan biror buyum, multfilm yoki «ommaviy mahsulot» odamlar qalbi va ongiga ta’sir etishi, milliy-estetik madaniyatiga putur yetkazishi mumkin. Ularning «tashviqotlardan ko‘zlangan maqsadi ham juda katta, ya’ni katta foydaga ega bo‘lish, u yoki bu mamlakatning iqtisodiyoti va moddiy resurslarini qo‘lga kiritish, ularning milliy ma’naviyatini egallash, o‘z urf-odat, an’ana, axloqiy qadriyatlarini o‘zgalar ongi va qalbiga singdirish, ularni amalga oshirish yo‘li bilan o‘zga millatni ma’naviy qashshoq, o‘zligidan mahrum qilishdan iborat ekanligi inkor etib bo‘lmaydigan haqiqatdir».[3]

“Ommaviy madaniyat” millat va xalq tanlamaydi. Shu bois ko‘p millatli O‘zbekiston xalqi har qanday mahalliy va milliy nizolarga yo‘l bermasdan yagona milliy mafkura atrofida birlashishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Birinchi Prezident

I.A.Karimov aytganlaridek: “Agarki, shu muqaddas zaminda yashayotgan barcha insonlar-millati, til va dinidan qat’iy nazar O‘zbekiston mening yagona vatanim, deb yashaydigan, belini mahkam bog‘lab astoydil mehnat qiladigan bo‘lsa, bilib, qo‘ying bizni hech qanday kuch yenga olmaydi, yurtimiz va xalqimiz hech kimga qaram bo‘lmaydi”.[4]

Hozirgi zamon madaniyatshunosligida e’tirof etilishicha, ma’naviy ne’matlar ishlab chiqarishning muayyan turi bo‘lgan ”ommaviy madaniyat” “o‘rtacha” iste’molchiga mo‘ljallangan bo‘lib, tijorat, moddiy foyda ko‘rish maqsadida original ma’naviy mahsulotni ko‘paytirish va tarqatish imko-niyatlarini anglatadi”. Ommaviy estetik madaniyatning muhim tomoni shundaki, u yoshi, ijtimoiy va milliy toifasi jihatidan o‘z iste’molchisini aniq belgilab oladi, shunga mos badiiy-estetik usullar va qadriyatlar tanlaydi, moddiy manfaat yo‘lida turli vositalarni ishga soladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире. Под.ред. П. Бергера, С. Хантингтона. –М.: Аспект-Пресс, 2004. –С. 123

2. Хусанов Б., Ғуломов В. Муомала маданияти.-Тошкент:Иқтисод-молия. 2009.-57 б.

3. Отамуратов С. Глобаллашув ва миллат. -Тошкент: Янги аср авлоди, 2008. – 46 б.

4. Karimov.I.A. Inson,uning huquq va erkinliklari oily qadriyat. – T.O’zbekiston.2006. 97-б.